

Қарақалпақстан Республикасы
Мәлімлеме – кітапхана орайы

«Журтын дәстан еткен жазыушы»
Төлепберген Қайыпбергеновтың библиографиясы

Нөкіс - 2018

Кирисиў

Ғарезсизлигимиздиң даслепки жылларынан баслап елимизде дәретиўши инсанларға айрықша итибар қаратылып, халқымыздың мәденияты менен руўхый дүньясын байытыў жолындағы ийгиликли ислер хәр тәрәплеме қоллап-қуўатланып келинбекте. Бул әзелден халқымызға тән болған әдебиятқа, мәдениятқа, өркем-өнерге, дәретиўшиликке деген айрықша меҳир хәм итибардың көриниси саналады.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев 2017-жыл 3 август күни елимиздиң дәретиўши зыялылары ўәкиллери менен ушырасыўында шығып сөйлеп былай деди. - Әдебият пенен көркем-өнерге, мәдениятқа итибар – бул бәринен бурын, халқымызға итибар, келешегимизге итибар, уллы шайырымыз Шолпанның айтқанындай, әдебият, мәденият жасаса, миллеттиң жасаў мүмкинлигин умытыўға бизиң ҳасла ҳақымыз жоқ. Руўхый турмысымызды буннан былай да раўажландырыў мақсетинде соңғы ўақытта бир қанша әҳмийетли ҳүжетлер, соның ишинде китапқумарлық мәдениятын арттырыў, мәденият хәм көркем-өнер саласын жетилистириў, аймақларда уллы көркем-өнер ғайраткерлериниң аты менен аталатуғын дәретиўшилиқ мектеплер менен орайлар шөлкемлестириў ҳаққындағы қарарлар хәм бийликлер қабыл етилди – деп атап өтти Президентимиз. Сондай ақ, ол өз сөзинде Ташкент қаласында «Жазыўшылар қыябаны» қурылып атырғанлығы, ол жерде әдебиятымыздың ири ўәкиллерине бағышлап естелик комплекслериниң орнатылып атырғанлығы, сондай-ақ, басқа да бир қатар қалаларымызда белгили жазыўшы - шайырларымызға естелик орнатылып атырғанлығы ҳаққында айтып өткен еди. Мине солардың бири бизиң Нөкис қаласында қурылып иске түскен хәм ҳазирги ўақытта ол жерде талантлы жаслар билим алып атырған Өзбекстан Қаҳарманы Ибрайым Юсупов атындағы мектеп-интернаты болып табылады. Елимизде әдебиятқа, мәдениятқа деген

мине усундай итибардың нәтийжесинде халқымыздың, әсиресе бүгинги жас әўладларымыздың әдебиятқа деген ықласы артып бармақта.

Халқымыздың руўхый дүньясын байытыўда әдебияттың, мәденияттың орны гиреўли екен, демек биз өзлериниң өлмес әжайып дәрәтпелери менен халқымызға танылған жазыўшы, шайырларымыздың, дәрәтиўши инсанлардың өмири ҳәм дәрәтиўшилигин өсип киятырған жас әўладларға еле де тереңирек таныстырып барыўымыз дәркар.

Қарақалпақ әдебиятында жазыўшы - шайырлар көп, Әжинияз, Бердақ, Өтеш, Омар, Аннақул, Қулмурат, Аяпберген Мусаев, Аббаз Дабылов, Садық Нурымбетов ҳәм тағы да көп санлы көркем сөз дәрәтиўшилери. Олардың хәр бири өзиниң дәрәтиўшилик жолы, шайырлық таланты, поэтикалық стили, әжайып дәрәтпелери менен бир-биринен ажыралып турады. Солардың бири, өзине тән дәрәтиўшилик жолына ийе, проза жанрында қәлем тербетип тек ғана қарақалпақ әдебиятында емес Орайлық Азия халықлары әдебиятында, хәттеки дүнья халықлары әдебиятында да ылайықлы орын ийелеген, қарақалпақ халқын дүньяға танытқан жазыўшы, Өзбекстан ҳәм Қарақалпақстан халық жазыўшысы Төлепберген Қайыпбергенов болып табылады. Қарақалпақ халқының таң жулдызы деп тәрийп берилген бул уллы тулға қарақалпақ әдебияты тарийхында салмақлы из қалдырды, әдебий жөнелисте өз алдына бир дәўирди жүзеге келтирип үлкен мектеп жаратты, оғада қунлы шығармалар дәрәтип қарақалпақ проза жанрын бийик шыңларға алып шықты ҳәм оны дүнья әдебияты менен байланыстырды. Солай етип ол XX әсир қарақалпақ прозасы жетекшилерииниң бирине айналды.

Жазыўшының тек қарақалпақ прозасында ғана емес, оннан да кең масштабтағы әдебиятлар арасында орны бар екенлиги бүгинги әўлад мақтанышы. Сонлықтан да Өзбекстан ҳәм Қарақалпақстан халық жазыўшысы, Бердақ атындағы, халықаралық Қашғарий, Шолохов атындағы сыйлықлардың лауреаты, Өзбекстан Қаҳарманы Төлепберген Қайыпбергеновтың философиялық даналығы хәр дәўирде де кеўиллерди толқытып жасай берери сөзсиз. Қаҳарман жазыўшы Төлепберген Қайыпбергеновтың әдебий

мирасларын бүгинги жас аўладларға еле де толығырақ таныстырып барыў мақсетинде усы биобиблиографияны жазып отырмыз.

Төлепберген Қайыпбергеновтың өмири хәм дөретиўшилиқ хызмети.

Төлепберген Қайыпбергенов 1929-жылы 7-майда Кегейли районының аймағындағы Шортанбай аўылында дийхан семьясында дўньяға келди. Болажақ жазыўшы еле аўылдағы мектепте оқып жүрген ўақытларында-ақ, зийрек, кунтлы оқыўшы болды. 1945-1947-оқыў жылларында Хожели педучилищесин оқып питкергеннен соң, 1947-50-оқыў жылларында аўыл муғаллими болып ислеген, 1950-жылы Қарақалпақ мәмлекетлик педагогикалық институтының рус тили хәм әдебияты бөлимине оқыўға түседи. Тап усы ўақыттан оның әдебиятқа араласыўы басланды. Ол дәслеп киши қосықлар жазды. Ал ең дәслепки гүрриң хәм очерклери "Блокнот сөйлейди" деген топламында басылып шықты. 1955-жылы Қарақалпақ мәмлекетлик педагогикалық институтының рус тили хәм әдебияты факультетин тамамлағаннан соң «Әмиўдәрья» журналының хатлар бөлиминде, радио еситтириў комитетинде редактор, Жазыўшылар аўқамында жуўаплы хаткер болып иследи. 1959 - 64-жылларда әўели жаслар газетасының редакторы, кейин баспаның директоры болды. Буннан соң 1964 – 67 - жыллары Қарақалпақстан телевидение хәм радио еситтириў комитетинде, 1967-1980 жыллары Қарақалпақстан баспасөз басқармасы баслығының орынбасары болды. 1980-жылы сентябрь айында Қарақалпақстан Жазыўшылар аўқамының баслығы болып сайланды. Төлепберген Қайыпбергеновтың шығармалары баспа сөзде 1955-жыллардан баслап жәрияланып киятыр. Оның китапларының басым көпшилиги өзбек, рус, қазақ, қырғыз, түркмен, украин, эстон, молдаван, англичан, поляк хәм басқа да тиллерде басылып шықты. Сондай - ақ Төлепберген Қайыпбергеновтың көпелеген интервьюлери, шығып сөйлеўлери, мақалалары Англия, Арабстан, Ҳиндстан, Япония, Венгрия,

Голландия мәмлекетлериниң баспа сөзлеринде басылған. Жазыўшы өзиниң көп ғана прозалық дөрөтпелери менен қарақалпақ әдебиятын байытты. Оның очерклери, гүрриңлери, романлары миллий көркем прозамызда өз орнына ийе. Төлепберген Қайыпбергеновтың хәзирге шекем "Секретарь", "Муғаллимге рахмет", "Суўық тамшы", "Уйқысыз түнлер", «Тәңхә өзине мәлим сыр», «Қара дәптер» повестьлери, «Соңғы хұжим» "Қарақалпақ қызы", "Қарақалпақ дәстаны", "Көздиң қарашығы", "Қарақалпақнама" романлары, сондай-ақ ғәрезсизлик дәуирине тийисли "О дүньядағы атама хатлар", "Қәлбимниң қамусы", "Туркийнама", «Қарақалпақпан, тәўекелшимен» дөрөтпелери, көп санлы публицистикалық шығармалары жәрияланды, олар хәзирги қарақалпақ прозасының буннан былай да раўажланыўында үлкен әхмийетке ийе болып табылады.

Жазыўшының 1955-жылы "Почтальон келгенде" атлы гүрриңи биринши рет жарық көрди. Соннан кейинги жыллары жазыўшы болып қәлиплести хәм жоқарыда атап өтилген шығармаларын дөрөтти. Ол көркем әдебият тараўындағы хызметлери ушын Бердақ атындағы Қарақалпақстан республикалық, Хамза атындағы Өзбекстан Мәмлекетлик сыйлықларын алды. Буннан басқа ол 1986-жылы "Қарақалпақ дәстаны" трилогиясы ушын бурынғы аўқамның мәмлекетлик сыйлығына, 1994 - жылы "Қарақалпақнама" роман-эссеси ушын М.Қашғарий атындағы халықаралық (Орта Азия) сыйлыққа миясар болды. Төлепберген Қайыпбергенов 2003 жылы «Өзбекстан Қаҳарманы» атағын алыўға еристи.

Төлепберген Қайыпбергеновтың дөрөтиўшилигинде повестьлер үлкен орын тутады. Мәселен, 1956-жылы жарыққа шыққан "Секретарь", 1958-жылы жәрияланған "Муғаллимге рахмет" повестьлери жазыўшының дәслепки повестьлеринен болып, олар қарақалпақ әдебиятында повесть жанрын раўажландырыўда белгили орынды ийеледи. "Суўық тамшы", "Уйқысыз түнлер" повестьлери көркемлик дәрежеси жоқары, усы жанрдың талапларына жуўап беретугын шығармалар болды. Усы еки повестьтеги Камал хәм Гүлзар Қарақалпақова образлары қарақалпақ әдебиятындағы ең шебер жасалған

образлар қатарында тилге алынады. Оларда психологизм, қахарманлардың руўхый ғалатын ашып беріўге айрықша әҳмийет берілген. Еки повестьте де екінши дүнья жүзилик урыс ақыбетлери, оның адамзат өмиріндеги трагедиясы Камал хәм Гүлзар өмири арқалы жүдә шебер ашып берілген.

Жазыўшының 1960-жыллары жарыққа шыққан "Соңғы хұжим", "Қарақалпақ қызы" романлары миллий прозамызда қахарман характериниң эволюциясын сүүретлеўде әҳмийетке ийе болған шығармалар қатарына киреди. "Қарақалпақ қызы" романында қахарман характери, психологизми шебер жасалған. Шығармадағы барлық ўақыя Жумагүл образы арқалы ашып бериледи. Бунда қарақалпақ қызының хуқықсызлық, теңсизлик өмирден еркинликке умтылыўындағы басып өткен азаплы жолы жүдә исенимли түрде сүүретленген, сондай-ақ Зәрипбай, Дүйсенбай, Қутымбай, Турымбет, Айтен молла образлары оқыўшының дыққатын өзине тартады.

60-жыллардың екінши ярымынан баслап "Қарақалпақ дәстаны" трилогиясы жәриялана баслады. Бул трилогия үлкен көркем шығарма болып, ол хақыйқый сөз шебери – қолы гүл уста тәрәпинен өз халқын айрықша меҳир мухаббет пенен сүйетуғын жазыўшының жүрек көзи менен жаратылған. Роман рус, өзбек, қазақ, түркмен тиллерине аўдарылды. Бул дәрәтпени өзбек илимпазлары П. Шермухаммедов, рус изертлеўшилери З. С. Кедрина, М. Ломунова, Т. Давыдова, қарақалпақ алымы, академик Марат Нурмухаммедовлар изертлеп өз баҳасын берди. Роман үш китаптан ибарат: "Маман бий" әпсанасы, "Бахытсызлар", "Түсиниксизлер". Трилогияда қарақалпақ халқының XVIII, XIX әсирлердеги турмысы тарийхий фактлер тийкарында көркем тилде ашып берілген.

Романның биринши китабы **"Маман бий әпсанасы"** роман-трилогияның биринши китабы болып, тийкарғы орайда XVIII әсирдеги қарақалпақ батыры Маман бийдиң тарийхий хәрекетти турады. Ол қарақалпақ халқының мәрт азамат батыры болған Оразан батырдың улы. Сюжеттиң тийкарғы жолы Маман бий этирапында раўажланса, оның гейпара тараўлары Абылқайыр, Мурат шайық, Аманлық, Ырысқул бий, Есенгелди, Айғара бий хәм тағы басқалардың

хәрекетлери менен тығыз байланыслы. Бирақ, олардың хәммеси Маман бий образының этирапында болып өтеди. Романда қарақалпақлар өмириниң Жаңадәрәя бойындағы дәўири хәм Хорезмге көшип келиўи, бул жердеги дәслепки күнлери сүүретленеди. Жаңадәрәя бойында жасап атырған қарақалпақлар қазақлардың киши жүзиниң ханы Абылқайырдың қол астында болады. Абылқайыр бақлаў хәм басқарыў ушын оларға Ғайып деген кисини ярым хан етип қояды. Қарақалпақлар Абылқайырға көп салғыртлар төлеп азап көргенликтен урыўлардың басшы бийлери бул азаптан қутылыўдың жолларын излестире баслайды. Олар хәр жаққа тарап кеткен қарақалпақларды бирлестирип күшли халық болыўды мақсет етеди.

Трилогияның екинши китабы **-"Бахытсызлар"** романы. Бунда қарақалпақ халқының XIX әсирдиң биринши ярымындағы өмири сүүретленеди. Роман сюжетиниң орайында халқымыздың тарийхындағы белгили тулға - Айдос бий турады. Усы образды жасаў ушын жазыўшы Бердақтың "Айдос баба" шығармасындағы Айдос образын хәм тарийхий шынлықты басшылыққа алады. Айдос бий Хийўа ханлығына сүйенип қарақалпақ ханлығын дүзбекши болады. Ол өз мақсетин әмелге асырыў ушын Хийўа ханлығына барынша жаранады. Бирақ Қоңырат қаласының хәкими Төремурат суўпы Хийўа ханлығынан ғәрезсиз Қоңырат хәкимлигин дүзиўге хәрекет етеди. Елдиң ишинде еки басшы ортасында қарама-қарсылық келип шығады. Айдостың еки иниси Бегис пенен Мыржық Төремурат суўпы тәрәпине өтеди. Хийўадан хан келип Айдосты қоллаған болып Төремурат суўпы ләшкерлерине қарсы урыслар жүргизеди. Усы урыста Айдос инилери Бегис пенен Мыржықты өлтиреди. Айдос буннан кейин де қарақалпақ бийлерин бириктирип ғәрезсиз мәмлекет дүзбекши болады. Бирақ бийлер бирикпейди. Бул ең ақырында Айдостың өлимине алып келеди.

Романның бас қаҳарманлары Айдос бий, Төремурат суўпы, Бегис, Мыржық, Кумар ана хәм тағы басқалар. Айдос ойшыл, өз халқының тәғдирин тереңнен ойлай алатуғын адам. Ол қала салыў, егин егиў мәдениятын раўажландырады. "Мириўбет күни" деген бир-биреўге ғамхорлық көрсететуғын күнди ойлап шығарады. Буннан басқа да көп ғана жақсы ислерди әмелге

асырады. Романдағы Бегис хәм Мыржық образлары мазмуны бойынша бири-бирине жақын. Екеуі де Айдос бийдің туысқан инилери. Қумар ана образы - жазыушының үлкен табысы. Ол ақыллы, уқыплы хаял, атақлы Есенгелди мәхремнің қызы. Қайнағасы менен күйеуі Мыржықтың арасында, Төремурат суўпы менен Айдостың арасындағы ала ауызлықлардың алдын алыўға хәрекет етеди. Хәммесин де өз орны менен сыйлайды. Өзиниң хаяллық ар-намысын хәмме жерде де қорғай алады.

Романда Айдос бий, Есенгелди бий, Төремурат суўпы, Мухаммед Әмин хан, Мухаммед Рахим хан, Бегис, Мыржық, Қумар, Ырза, Төре, Ерназар, Күнхожа хәм басқалар тарийхта болған адамлар бар.

Романның үшінши китабы - **"Түсиниксизлер"** романы. Ерназар алакөздің өз халқының басшысы болып, Хийўа ханлығы зулымлығына қарсы алып барған гүреслерин сүүретлеўге арналған. Романда Ерназар алакөз, Ерназар кенегес, Бердақ шайыр, Зарлық, Жанғазы, Қарақум ийшан, Қумар ана, Сайыпназар, Гүлзийба, Теңел, Қәллибек, Генжемурат сыяқлы образлар берилген. Ерназар алакөз образы - әдебиятымыз тарийхында Маман бий, Айдос баба ислерин даўам етиўши, өз халқының ғәрезсизлиги ушын гүрес алып барған батыр, тарийхий адам образы болып табылады.

Бул роман тийкарынан аты тарийхта әпсана болған адам Ерназар алакөздің өмирин хәм ол жасаған дәўирдеги қарақалпақ халқының тарийхын сүүретлеўге арналған. Романда Ерназардың жигитлик дәўиринен баслап, халық көтерилисиниң басшысы болып, көтерилисшилер ыдырап, жеңилiske ушырап, Ерназардың өлимге гириптар болыўына шекемги жүдә көп жыллық ўақыя сүүретленеди. Ерназар алакөз бул -"Бахытсызлар" романындағы Айдостың иниси Мыржық пенен келини Қумардан туўылған бала. Ол жасынан-ақ ақыллы, сөзге шешен, палўан хәм батыр жигит болып өседи. Гүреслерге түсип жеңислерге ериседи. Усындай пазыйлетлери нәтийжесинде бийлик әмелине ериседи. Бирақ Ерназар бий бийлик әмелин Маман бий менен Айдос баба идеялық тийкарын салған қарақалпақ ханлығын дүзиў ушын пайдаланады.

Романдағы Зарлық төре, Жанғазы төре, Михайлов, Теңел хәм Қәллибек образлары хәм басқа да образлар сәтли жасалған.

Төлепберген Қайыпбергенов «Қарақалпақ дәстаны» трилогиясынан кейин "Көздің қарашығы" романын, "Қарақалпақнама" роман-эссесин жазды. Жазыўшының "Көздің қарашығы" романы тарийхымызда "тубалаўшылық жыллары" деп аталған дәўир шынлығынан алынған. Романның баслы қахарманлары Дәўлетов хәм Сержановлар. Романда сол жыллары орын алған қосып жазыўлар, әмелди ийелеў ушын хәр қандай жынаятқа қол урыў, жарамсақланыў сыяқлы иллетлер, экология машқалалары сөз етиледі.

"Қарақалпақнама" роман-эссеси бүгинги әдебияттың жоқары көркемлик хәм идеялық талабынан туўған. Автор романда мифлерди, әпсаналарды, легендаларды, дидактикалық пикирлерди эволюциялық жол менен турмыслық материалларға араластырып сүўретлейди. Бул шығарма өзине тән өзгешеликке ийе. Бириншиден, автордың жеке творчестволық эволюциясы менен бирге республикамыздағы көркем ойдың өсиўин береді, екиншиден, миллий фольклорлық материалларды пайдаланыўы бул романның өзине тән хәм миллий өзгешелигин көрсететуғын баслы факторлардың бири болып есапланады. Автор өзиниң жеке өмирине, дәрәтпесине, өзи өскен жәмийетлик өмирге тән мемуарлық элементлерди де шығармаға орынлы киргизген.

Төлепберген Қайыпбергеновтың жоқарыда аты аталған дәрәтпелери тек ғана қарақалпақ прозасында ғана емес, ал, пүткил түркий әдебий-эстетикалық ой дүньясында үлкен жаңалық болды. Бул шығармалар миллий-эпикалық хәм ХХ - әсир реалистлик прозасы дәстүрлериниң принциптерин бир-бирине синтезлестирип, оларды хәзирги шешилиўи тийис проблемалардың көркем жылнамасын дүзиўге хызмет еттириўге деген жазыўшының умтылысынан дәрәген. Жазыўшыға "Қарақалпақнама" роман-эссеси ушын М. Қашғарий атындағы халықаралық (Орта Азия) сыйлықтың берилиўи ғәрезсизлик жылларындағы қарақалпақ прозасында үлкен ўақыя болды.

Ғәрезсизлик жылларында да Төлөпберген Қайыпбергенев әдебиятымызды өзиниң көркем форма, жанр хәм стиль саласындағы изленислери менен байытты. Буның мысалы сыпатында оның “О дүньядағы атама хатлар” роман – эссесин келтириўге болады. Бул дәрәтпе тиккелей Арал трагедиясына арналып, ол өзбек, француз тиллерине аўдарылды, усы арқалы пүткил регионға қәўип салған апатшылық ҳаққында жер жүзи халықларына мәлимлеўде үлкен хызмет етеди. Буннан кейин жазыўшы “Түркийнама”, “Қарақалпақтың өз қалпағы менен сырласыўы”, “Қәлбимниң қамусы” «Қарақалпақпан, тәўекелшимен» шығармаларын дәрәтти. Бул шығармалар өзиниң жанрлық-формалық, идеялық-тематикалық бағдарлары бойынша жаңалық болып қалмастан қарақалпақ әдебиятының усы жыллардағы жетискенликлеринен болды.

«О дүньядағы атама хатлар» дәрәтпесинде жазыўшы оригиналь көркем форманы таңлайды - Арал трагедиясының ақыбетлери ҳаққында автордың қайғылы гүрриңин бул дүньядағы тири, жер басып жүрген адамлар тыңламағанлықтан, о дүньядағы атасына мүрәжәт етиўге мәжбүр болады. Демек, бизиң заманласымыз - жазыўшы менен оның мархум атасы арасындағы сәўбет дәўирдиң, тоталитар жәмийеттиң адамлар басына салған трагедиялық ақыбетлерин сүўретлеўге хызмет етеди. Бул нәрсе авторлық идеяны оқыўшыға дәл хәм ашшы ҳақыйқатлығы менен қоса жеткериўде үлкен әҳмийетке ийе.

“Қәлбимниң қамусы” деп аталатуғын дәрәтпеси автордың философиялық ой - сезимлеринен ибарат, оған жазыўшы репортаж - эссе деп жанрлық атама қойған. Бул шығарма да автордың жеке көз қарасларына, өткир пикирлерине бай. Жазыўшының дәрәтиўшилигинде “Түркийнама” дәрәтпеси де белгили әҳмийетке ийе. Дәрәтпедә пүткил түркий халықлар, олардың тарийхы сүўретленеди, туўысқан түркий тиллес халықлардың ески тарийхын, өтмишин қайта қараў, олардың аўызбиршилигин қайта тиклеў, руўхый жақынлығын бекемлеў хәм тағы басқа мәселелер де ортаға қойылады. «Қарақалпақпан, тәўекелшимен» шығармасы жазыўшының өмир тәжирийбеси, оқыған хәм көрген ҳәдийселери, фактлери тийкарында дәрәген шығарма. Ол оған берилген

999 сораўға жуўаптан хәм жасларға деген 99 нәсиятынан ибарат. Бул дәрәтпедә де ибрат алатуғын пикирлер, үйрениў зәрүр болған факт хәм хәдийселер көп.

Жазыўшы дәрәтиўшилигиниң және бир үлкен бөлегин оның публицистикалық мақалалары қурайды. Төләпберген Қайыпбергенов ХХ әсирдиң 80-жылларының екинши ярымынан баслап елимизде орын алып атырған хәр қыйлы машқалалар (көбирек экология машқаласы) жөнинде Москва, Ташкент қалаларында шығатуғын орайлық газета хәм журнал бетлеринде көп ғана мақалалар жәриялады. Бул мақалаларда жазыўшының батыллық пенен айтқан пикирлери еле де орын алыўы мүмкин болған көп ғана трагедиялық жағдайлардың алдын алды, жазыўшылар, журналистлер ортасында ашық сөзликти, демократияны раўажландырды. Сондай - ақ олар қарақалпақ көркем публицистикасын буннан былай да раўажландырыўда айтарлықтай хызмет атқарды. Бир сөз бенен айтқанда, өз публицистикасы менен жазыўшы өз халқының образын жаратты. Қарақалпақ халқының тәғдири Төләпберген Қайыпбергеновтың жазыўшы сыпатында да, публицист сыпатында да, дәрәтиўшилигиндеги ең жетекши тематика есапланады. Жазыўшының дәрәтиўшилигин қарақалпақ әдебиятшы алымлары менен бирге өзбек жазыўшы-шайырлары, илимпазлары Камил Яшен, Әдил Якубов, Абдулла Қаххар, Абдулла Арипов, Пирмат Шермухаммедов, рус изертлеўшилери З.С. Кедрина, М. Пархоменко, Ю. Суровцев, М. Ломунова Т. Давыдова, З.Г. Османова, қарақалпақ алымы, академик Марат Нурмухамедов, Зоя Насруллаева, К. Султанов хәм басқа да белгили илимпазлар изертледі.

Ол соңғы жыллары Қарақалпақстан Жазыўшылар Аўқамының баслығы, Қарақалпақстанның Бердақ атындағы мәмләкетлик сыйлығы комитетин басқарды.

Солай етип, Өзбекстан хәм Қарақалпақстан халық жазыўшысы, Бердақ атындағы, халық аралық Махмуд Қашғарий, Шолохов атындағы сыйлықлардың лауреаты, Өзбекстан Қаҳарманы Төләпберген Қайыпбергенов өзиниң өлмес шығармалары арқалы ХХ әсир классиклериниң бирине айланды.

Жазыўшының әдебиятымыздың раўажланыўына қосқан әжайып мийнетлери жоқары баҳаланып, Өзбекстан Республикасының «Шухрат» медалы, «Дослық», «Ел – журт хўрмети» орденлери менен сыйлықланды, сондай – ақ ең жоқары сыйлық «Өзбекстан Қаҳарманы» атағын алыўға миясар болды. 2010 жылдың 14 сентябринде арамыздан кетти.

Белгили инсанлар жазыўшы ҳаққында

Академик Андрей САХАРОВ:

«Съездде 30-май күни (1989-жыл бурынғы СССР халық депутатларының биринши съездинде)...жоқары дәрежеде драмалық жағдай жүз берди. Қарақалпақстан АССРынан депутат Т. Қайыпбергенов Арал теңизиниң ҳәсирети ҳаққында сөйледи. Бул ҳәсиретли қубылыс өзиниң масштабы ҳәм узаққа созылатуғын шараяты бойынша соңғы гездеги пүткил әлемлик катастрофалар қатарына киреди. Бунда айтылған гәплер съезддеги ең аўыр ҳәсиретлерден бири болды... »

«Знамя» журналы, №10, 1991-жыл.

Шыңғыс АЙТМАТОВ:

«Мен өмиримде көплек тарийхый романлар оқығанман. Сол тарийхый шығармаларда шет елли келгинди басқыншылар ямаса жүзеки хўкимдарлар душпан сыпатында сүүретленеди. Ал, сениң «Дәстаныңда» мен пүткиллей басқа жағдайларды көрдим. Бунда (Маман бийде, Айдос бабада, Ерназар Алакөзде, басқаларда) басқа миллет, руў-аймақ ўәкиллерин душпан деп билмейди. Керисинше, душпанлар жанында болып, олар сениң менен бир тилде сөйлейди, көбинсе сениң менен қоңсы отаўда жасайды. Тилекке қарсы, мениңше, бундай

жағдайлар бәрше халықларға тән, буны тарийх хәм тастыйықлайды... Егер олар бири-бириниң тымсалында өзлерин, бир пикирлес тәғдирлеслерин көрип, хәрқайсысын тән алғанда, XIX әсирге, бизге бир-бири менен муттасыл жаўласып келген жигирмадан аслам түркий халықлар ханлықлары мийрас болып қалмас еди... Өз жеринде, Азияның кең территориясында Россия, Қытай, Ҳиндстан, Иран менен биймәләл бой жарыстыратуғын уллы бир мәмлекетке тийкар салған болар еди...

Бул трилогия үлкен шығарма болып, ол ҳақыйқый сөз шебериниң қолы гүл уста тәрәпинен өз халқын айрықша меҳир-мухаббат пенен сүйетуғын жазыўшының жүрек көзи менен жаратылған. Сениң питкерген бул ислериң қарақалпақлар ушын-хәм, бәрше түркий халықлар ушын-хәм, шын мәнисинде, бийбаҳа «Дәстан» дөреткениң ушын рахмет!...»

«Узбекистон овози» газетасынан.

Абдулла АРИПОВ (Өзбекстан Қаҳарманы, Өзбекстан хәм Қарақалпақстан халық шайыры):

«...Хәр бир халықтың сондай перзентлери бар, оларды өзиниң туўған халқының маңлайына питкен таң жұлдызы десе арзыйды. Абдулла Қадирий - өзбек халқының, Мухтар Әўезов - қазақ халқының, Шыңғыс Айтматов – қырғыз халқының маңлайына Қуда несип еткен сондай жазыўшылар, бүгинги күнде бул әдиўли исмлерсиз өзбек, қазақ хәм қырғыз халықларын көз алдыға келтириў қыйын.

Өзиниң узақ тарийхына ийе әййемги қарақалпақ халқының кең маңлайына таң жұлдызындай жарасып турған жазыўшы Төлепберген Қайыпбергеновдур.

«Дәстан»дағы ўақыялар қайсы дәўирлерде болып өткенине қарамастан, адамзат өмиринде ушырасатуғын қуўаныш хәм қайғылар, жоқары адамгершилиқ хәм пәклик, пидайылық хәм сатқынлық киби қәсийетлер миллет тәғдири менен тығыз байланыстырылған халда баян етилгени ушын авторға офарин! – десек арзыйды.».

«Халқ сўзи», 9-июль 1999-жыл.

Әдил ЯКУБОВ (Өзбекстан халық жазыўшысы):

«Қайыпбергеновтың аты – хаўзасы хәм дәретпелери менен жақыннан таныс, бир саптағы қәлемкеш сыпатында мына пикирди кәмил исеним менен айта аламан: Төлепберген данышпан адам, сөйлескенде кеўилге уялайтуғын әңгимелерге де шебер, терең ойшыл жазыўшы.

Төлепберген Қайыпбергенов ХХ әсир әдебиятында туңғыш рет пүткил бир халықтың аты болған «Қарақалпақ» сөзине қосыў арқалы «Дәстан» сөзин де үлкен эпик полотно дәрежесине алып шықты. Қулласы, айтпақшы болған тийкарғы сөзим: Төлепберген Қайыпбергенов улыўма түркий әдебиятымызда оғада бай тийкарларға ийе еки үлкен жанр – «Дәстан» хәм «Нама» ны өзине тән тәризде жаңалап, оларға екинши нәпес бағыш еткенлигин исеним менен айтыўым мүмкин.

Ең баслысы - әйемги Түркстан әдебиятында туңғыш роман – эссе, ХХ әсир түркий халықлар әдебиятында болса, дәслепки Нама 80-жыллардың орталарында - ақ жаратылды хәм ол қарақалпақ халқы, сол арқалы пүткил түркий халықлардың үрп-әдети, қәдди-қәўмети, ишки сезимлери гөззал, руўхий дүньясы бай, данышпанлық пазыйлетлерин жәхән көз алдында жилўаландырып турыпты».

«Узбекистон адабиёти ва санъати», 17-октябрь 1997-жыл.

Төлепберген Қайыпбергеновтың өмир жолы хәм дөретиўшилиги даўамындагы тийкаргы сәнелер

1929-жылы 7- майда Кегейли районының аймағындағы Шортанбай аўылында дийхан семьясында дүньяға келди.

1945-1947- оқыў жылларында Хожели педучилищесин оқып питкерди.

1947-50 - оқыў жылларында аўыл муғаллими болып иследи.

1950 - жылы Қарақалпақ мәмлекетлик педагогикалық институтының рус тили хәм әдебияты бөлимине оқыўға түсти.

1955 - жылы Қарақалпақ мәмлекетлик педагогикалық институтының рус тили хәм әдебияты факультетин тамамлады.

1955 - жылдан баслап Төлепберген Қайыпбергеновтың шығармалары баспа сөзде жәриялана баслады.

1955-57 - жылларда «Әмиўдәрья» журналының хатлар бөлимінде, радио еситтирий комитетинде редактор.

1957-58 - жылларда Жазыўшылар аўқамында жуўаплы хаткер.

1958- 59 - жылларда Қарақалпақстан телерадиокомитетинде аға редактор, комитет баслығының орынбасары.

1959- 60 - жылларда «Жас ленинши» газетасының бас редакторы.

1962- жылдан «Қарақалпақстан» баспасының директоры, «Совет Қарақалпақстаны» газетасының бас редакторы.

1964 – 67 - жыллары Қарақалпақстан телевидение хәм радио еситтириў комитетинде иследи.

1967-1980 -жылларда Қарақалпақстан баспасөз басқармасы баслығының орынбасары.

1980-жылы сентябрь айында Қарақалпақстан Жазыўшылар аўқамының баслығы болып сайланды.

1987- 91- жылларда жәмийетлик басламада Қарақалпақстан Республикасы Жоқарғы Кеңеси баслығының орынбасары.

1990 - жылы Өзбекстан Республикасының Биринши Президенти Ислам Каримовтың Пәрманы менен Өзбекстан Республикасы Президентлик Кеңесиниң ағзасы болып тайынланды.

1995- жылдан баслап жәмийетлик басламада Орайлық Азия халықларының мәденияты фонды басқармасының баслығы, Нөкисте хәм шығатуғын газета-журналлардың редколлегия ағзасы.

Жазыўшының орден хәм медаллары

Жазыўшы Төлепберген Қайыпбергеновқа әдебиятымыздың раўажланыўына қосқан әжайып мийнетлери жоқары баҳаланып, Өзбекстан Республикасының «Шухрат» медалы, «Дослық», «Ел – журт хұрмети» орденлери менен сыйлықланды, сондай – ақ ең жоқары сыйлық «Өзбекстан Қаҳарманы» атағын алыўға миясар болды.

Жазыўшының атақлары ҳәм сыйлықлары

1957-жылы Дүнья жүзилик Жаслар фестивалына бағышлап өткерилген Қарақалпақстан республикалық таңлаўының әдебият бойынша сыйлығының жеңимпазы.

1967-жылы Жазыўшының «Қарақалпақ қызы» роман-дилогиясы ушын Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың лауреаты.

1971- жылы «Муғаллимге рахмет!» повести ушын Хамза атындағы Өзбекстан мәмлекетлик сыйлығының лауреаты.

1974-жылы Төлепберген Қайыпбергеновқа «Қарақалпақстан халық жазыўшысы» атағы берилди.

1986-жылы «Қарақалпақ дәстаны» роман-трилогиясы ушын бурынғы Аўқамның мәмлекетлик сыйлығына миясар болды.

1987-жылы «Правда» газетасында басылған «Кең пейил инсан» - (Алланияз Өтениязов ҳаққында) очерки ушын «Правда» газетасы таңлаўы сыйлығының лауреаты болды.

1988 – жылы «Крестьянка» журналында жәрияланған «Айша үндемей тура алмайды» атамасындағы очерки ушын усы басылым таңлаўы сыйлығының жеңимпазы болды.

1990-жылы «Крестьянка» журналында басылган «Бағ түсима енди» атлы публицистикасы ушын «Крестьянка» журналының лауреаты болды.

1994-жылы «Өзбекстан халық жазыўшысы» деген хўрметли атақлары берилди.

1994-жылы "Қарақалпақнама" роман-эссеси ушын М. Қашғарий атындағы (Орта Азия) сыйлыққа, «О дўнъядағы атама хатлар» дөретпеси ушын М. Шолохов атындағы халықаралық сыйлықлардың лауреаты болды.

1999-жылы Өзбекстан Республикасының «Эл-юрт хурмати» орденин алыўға миясар болды.

2003-жылы жазыўшыға «Өзбекстан Қахарманы» атағы берилди.

Төленберген Қайыпбергеновтың айрықша шығармалары

қарақалпақ тилинде

1958

1. Секретарь: [повесть] - Нөкис: ҚҚМБ. - 1958. - 144 б.

1961

2. Блокнот сөйлейди: [гүрриңлер хэм очерклер] - Нөкис: ҚҚМБ, 1961.-144 б.

1966

3. Суўық тамшы; Уйқысыз түнлер: [повестьлер] - Нөкис: Карақалпақстан,- 1966.-120 б.

1968

4. Маманбий эпсанасы: [роман] - Нөкис: Қарақалпақстан, 1968.- 500 б.

1971

5. Бахытсызлар: [Қарақалпақ дэстаны. 2-роман] - Нөкис: Қарақалпақстан.- 1971.-359 б

1973

6. Қарақалпақ дәстаны: Т.1. Маманбий әпсанасы. - Нөкіс: Қарақалпақстан, 1973.-500 б - 300 б.

1978

7. Роман повестьлер. - Нөкіс: Қарақалпақстан,1978.- 429 б.

1979

8. Қарақалпақ дәстаны: 5 томлық.-Нөкіс: Қарақалпақстан,1979.

Т.1. Маманбий әпсанасы,1979.- 489 б.

Т.3. Түсиниксизлер,1979.- 455 б.

9. Шығармалары: 5-томлық. Қарақалпақ дәстаны.-Нөкіс: Қарақалпақстан, 1979.- 372 б.

10. Т.2. Бахытсызлар: [роман] - Нөкіс: Қарақалпақстан, 1979.-372 б.

1980

11. Қарақалпақ қызы: [роман]; 1- кітап.- Нөкіс: Қарақалпақстан, 1980.- 498 б.

12. Т.5.Сонғы хұжим: [повестьлер хәм гүрриңлер] - Нөкіс: Қарақалпақстан, 1980.-512 б.

1985

13. Қарақалпақнама: [роман] - Нөкіс: Қарақалпақстан, 1985.- 328 б.

1986

14. Көздің қарашығы: [роман, очерклер, интервьюлер] - Нөкіс: Қарақалпақстан, 1986.- 412 б.

1988

15. Фамилия: [драма хәм публицистика] - Нөкіс:Қарақалпақстан.-1988.-172 б.

1989

16. Қарақалпақ дәстаны: [1- кітап] - Нөкіс: Қарақалпақстан, 1989.- 480 б.

17. Қарақалпақ дәстаны: [2-ши хәм 3-ши китап] - Нөкис: Қарақалпақстан, 1989. - 704 б.

1991

18. Тәнхә өзиңе мәлим сыр: [повестьлер хәм публицистикалық мақалалар] - Нөкис: Қарақалпақстан, 1991. - 404 б.

1992

19. О дүньядағы атама хатлар: [эссе] - Нөкис: Қарақалпақстан, 1992.-128 б.

2003

20. Қарақалпақпан. Тәүекелшимен.- Нөкис: Билим, 2003 .- 528 б.

өзбек тилинде

1959

21. Секретарь: [повесть] - Тошкент: Ўзадабийнашр, 1959.- 117 б.

1965

22. Совуқ бир томчи: [қисса] - Тошкент: Ёш гвардия, 1965. - 74 б.

1970

23. Сўнгги хужум: [роман] - Тошкент: Ёш гвардия, 1970. - 248 б.

1972

24. Рахмат муаллим: [қиссалар] - Тошкент: Ёш гвардия, 1972.-167 б.

1973

25. Маманбий афсонаси: [роман] - Тошкент: Адабиет ва санъат нашриёти, 1973.-544 б.

1978

26. Гумрохлар: [Қорақалпоқ достони Т.1] - Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1978.- 564 б.

1982

27. Сайланма: 3 жылдик. -Тошкент: Адабиет ва санъат нашриёти, 1982.
1-жилд. Маманбий афсонаси: Роман.-544 б.
2-жилд. Қорақалпоқ достони.-1982.- 430 б.

1983

28. Сайланма: 3 жылдик. - Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983.
3-жилд. Гумроҳлар: [Қорақалпоқ достони Т.1] - 464 б.

1990

29. Қорақалпоқнома: [роман - эссе] - Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1990.-368 б.

1997

30. Қорақалпоқнома: [роман - эссе] - Тошкент: Шарқ, 1997.- 368 б.

Қазақ тилинде

1983

31. Рахмет саған устазым.....:[повестьтер] 1 - 2 - том. - Алматы: Жалын, - 1983.-182 б.

1988

32. Қарақалпақнама: [роман-эссе]. - Алматы: Жазушы, -1988. - 360 б.

Молдаван тилинде

1981

33. Нопц де вече: [Новестирб.Пентру шкоала медие]. - Кишинев: Лит. артистика, 1981. - 133 л.

Рус тилинде

1966

34. Спасибо, Учитель!.- Москва: Детская литература, 1966. - 64 с.

1969

35. Ледяная капли; Ночи без сна: [повести] - Москва: Детская литература, 1969.- 80 с.

1971

36. Дочь Каракалпака: [роман] - Ташкент: Литература и искусства, 1971. - 223 с.

37. Дочь Каракалпакии: [роман] - Москва: Известия, 1971.- 477 с.

1974

38. Последний бой: [роман] - Нукус: Каракалпакстан, 1974.- 318 с.

1977

39. Дочь Каракалпака: [роман] - Москва: Художественная литература, - 1977.- 444 с.

1982

40. Дастан о Каракалпаках. - Москва: Советский писатель, 1982.- 422 с.

41. Дочь Каракалпакии: [роман в 2-х книгах] - Нукус: Каракалпакстан, 1982.- 472 с.

1985

42. Секретарь: [повесть] - Москва: Детская литература, 1985. - 111с.

1987

43. Из юрты - в мир. - Нукус: Каракалпакстан, 1987. - 140 с.

1988

44. Каракалпакнаме: [роман – эссе] - Алма-Ата: Жазушы, 1988. - 360 с.

1989

45. Дастан о каракалпаках: [трилогия] - Москва: Советский писатель, 1989. - 543 с.

Т.1.Сказание о Маманбие.

Т.2.Неприкаянные.

Т.3.Непонятные.

46. Каракалпакнаме: [роман – эссе] - Москва: Советский писатель, 1989. - 357 с.

47. Последний бой: [роман] - Москва: Художественная литература, 1989. - 829 с.

1990

48. Сколько имен у бога: Размышления, беседы: [выступления]. - Нукус: Каракалпакстан, 1990. - 200с.

Татар тилинде

1981

49. Эз-мэз узем хакында: [арал дулкынлары] - Казан: Таткитнэшр,1981.- 324б.

Түркмен тилинде.

1982

50. Буз дәмжасы: [повестден бөлек] - Ашгабат: Мағарыф, 1982.- 292 б.

Украин тилинде

1977

51. Дочь Каракалпака: [роман] - Киев: Днипро,1977. - 432 с.

Төлепберген Қайыпбергеновтың газета - журналларда шыққан шығармалары

1949

52. Мол таярлықлар менен күтип алыў ушын: [очерк] // Қзыл Қарақалпақстан . - 1949. - 2 сент.

1953

53. Жасарған жүрек: [очерк] // Совет Қарақалпақстаны. -1953.-19 авг.

1955

54. Қалжан хәм «бес»: [сатира, қосық] // Қзыл Қарақалпақстан.-1955.-31май.

1958

55. Унамлы образлар жасаў жөнинде пикир алысайық // Совет Қарақалпақстаны. - 1958. - 1окт.

1973

56. Әдебият әлеминиң уллы жулдызы: [Лев Толстой хаққында]
//Әмиўдәрья.-1973.- №9. - Б. 99 -101.

1976

57. Түсиниксизлер: [роман] // Әмиўдәрья.-1976.- № 4 - 5.

1978

58. Тәнхә өзиңе мәлим сыр: [повесть] // Әмиўдәрья. -1978.- № 10. - Б.18 - 49.

59.Шынғыс Айтматов жөнинде бирнеше сөз: [Туўысқан халықлар әдебиятынан] // Әмиўдәрья.-1978.- № 6.- Б. 43 - 44.

1979

60. Жазыўшы жуўап береди: [Азмаз өзим хаққында] // Әмиўдәрья.-1979.- № 2 - Б.117 -125.

1985

61.Әдебияттың жоқары идеялылығы хәм көркемлик шеберлиги ушын
// Әмиўдәрья -1985. - № 12 - Б.11 - 26.

1986

62. Бир кесе сүт: [жазыўшының күнделигинен] // Совет Қарақалпақстаны.-
1986.- 16 июль.

1988

63. Руўхый берилгенлик хэм арқа сүйеўшиликке берилиў сезимлери: [очерк] // Совет Қарақалпақстаны.-1988.- 20 сент.

1989

64. Арал хэм Арал бойы проблемалары. // Әмиўдәрья.-1989.- № 1.

1992

65. Қудыққа қулан қуласа... // Еркін Қарақалпақстан. - 1992. -13 июнь.

66. Қарақалпақстанлылар екинши ўатанына көшежақ: [О дүньядағы атама хатлар] // Еркін Қарақалпақстан.-1992.-10 сент.

67. Редакторға хат: [«Вопросы литературы» журналының бас редакторы Д.М.Уруновқа] // Әмиўдәрья.-1992.- № 1.- Б.110 - 112.

1995

68. Қалбимниң қамусы: [гүбирли - сыбырлылардан сегиз дәптерли репортаж - эссе] // Еркін Қарақалпақстан. - 1995.- 7 окт., // Әмиўдәрья.-1999.- № 4.

1997

69. Ғәрезсизлик- адамды бахалаў демек // Еркін Қарақалпақстан.- 1997.- - 7 авг.

70. Қудиретимиз руўхый бирлик хэм пүтинлик: [Түркстан улыўма үйимиз] // Еркін Қарақалпақстан. -1997.- 25 янв.

71. Сахра бүлбили: [Бердақ Ғарғабай улының туўылғанына - 170 жыл толыўы алдынан] // Еркін Қарақалпақстан.-1997.-18 сент.

1998

72. «Әдил» хэм әдалаттың түбири «Әдил»: [Өзбекстан халық жазыўшысы Әдил Якубовтың 70 жыллығына байланыслы] // Еркін Қарақалпақстан - 1998.- - 9 май.

73. Жасы киши адасыма мүрәжатнама // Қарақалпақстан жаслары. - 1998.- 29 янв.

74. Кәлбимнің қамусы., Түркийнама [яки өзине бекнама] // Еркін Қарақалпақстан.-1998. -7 июль.

75. Қәсте едик саў болдық, пәсте едик таў болдық // Еркін Қарақалпақстан.-1998. - 24 окт.

1999

76. Биз бәрха биргемиз: [16-февральда Ташкентте болып өткен терроршылардың қастыянлық хәрекеті хәққында] // Еркін Қарақалпақстан. -1999.- 4 март.

77. Қазақ халқының атақлы шайырларының бири Нурлан Оразалин хәққында // Еркін Қарақалпақстан.-1999.- 6 февр.

78. Өмир китабының зербарақлары // Қарақалпақстан жаслары.-1999.-14 янв.

2000

79. Президентимиз бәршемизге қудиретли қанат берди // Еркін Қарақалпақстан. - 2000. -14 дек.

80. Тарийхымызды тереңирек үйренейик // Еркін Қарақалпақстан.-2000.- 2 нояб.

2001

81. Қарақалпақпан!-түркий-зибанларданман, өмирде тәўекелшимен // Еркін Қарақалпақстан. -2001. – 1 нояб.

2003

82. Жәхән ишинде қәддимизди тикледик // Еркін Қарақалпақстан. - 2003. - 17 июль.

83. Қарақалпақпан, өмирде тәўекелшимен: [эссе] // Еркін Қарақалпақстан. - 2003.-18 март.

Өзбек тилинде

1982

84. Кўз қорачиғи: [роман] // Шарқ юлдузи. -1982.- № 8. - Б.68.

1987

85. Ижтимоий адолатни тиклаш зарур // Ўзбек адабиёти ва санъати. -1987.- 20 нояб.

1993

86. Қорақалпоғистонликлар иккинчи ватанига кучмоқчи // Шарқ юлдузи. - 1993.-№ 9,10,12. - Б.70 -145.

87. Муҳаббатга девона // Ўзбекистон адабиёти ва санъати.-1993.- 22 янв.

1995

88.Учинчи минг йиллик бўсоғасида // Ўзбекистон адабиёти ва санъати.- 1995.-16 июнь.

1998

89. Бердақнинг умр ҳасрати: [уч пардали драма] // Марказий Осиё маданияти . -1998.- июнь.- № 6.

90. Қалбимнинг қомуси. Туркийнома // Аму тонги.-1998. -1авг.

91. Бердақнинг ҳасрати: [тарихий драмадан парча] // Ўзбекистон адабиёти ва санъати.-1998. -16 окт.

92. Ойдус бобо: [тарихий драма] // Аму тонги.-1998. - 14 нояб.

93. Сахро булбули: [роман] // Аму тонги. -1998. – 21 февр

1999

94. Зар қодрини заргар билар: [А.Орипов ҳақида] // Халқ сўзи.-1999. - 8 янв., // Еркин Қарақалпақстан.- 1999. - 26 янв.

2000

95. Тарих ҳикматлар дунёси. // Халқ сўзи. - 2000.-12 сент.

2006

96. Қорақалпоқман, таваққалчиман //Аму тонги. - 2006.-31дек.

Башқурт тилинде

1977

97. Қарақалпақ кызы: [романдан өзек] //Агидел. -1977.- № 6.- Б.113 -120.

98. Қарақалпақ кызы: [романдан өзек] // Совет Башкортостаны. -1977.- 2 - 4 май.

Татар тилинде

1977

99. Каракалпакстан кызы: [шул исемдәги романнан өзек] // Қызыл тан.- 1977.-14-16 июнь.

1980

100. Гаепсез гаепле: [Маман-Би турында ривоят исемле романнан өзек] // Соц. Татарстан. -1980.- 20 июль.

1981

101. Эз-мэз узем хакында // Казан утлары.-1981.- № 5.- Б. 22 - 32.

Түркмен тилинде.

1967

102. Елдақы душман: [хәкая] // Сов. Туркменистаны.-1967.- 11 май.

Рус тилинде

1969

103. Разговор на хирмане // Правда Востока.-1969.- 5 май.

1971

104. Секретарь: [глава из повести] // Советская Каракалпакия.-1971.- 13 - 21 янв.

1974

105. Сказание о Маманбие // Советская Каракалпакия.-1974.-13 февр.

1983

106. Народный взгляд на историю: [О А. Толстой] // Советская Каракалпакия. - 1983. - 24 февр.

1986

107. Зеница ока: [роман] // Звезда востока.-1986.-№ 5.- с.3 -77.

1988

108. Начале: [из романа-эссе «Каракалпакнаме] // Звезда востока.-1988.- № 8.- с.146-167.

1991

109. Язык мой - враг мой ?...[Общий вопрос о Каракалпакии] // Советская Каракалпакия.-1991.- 9 мая.

1992

110. Художественная память- душа народа: [Размышления по поводу двух книг] // Советская Каракалпакия.-1992.- 22 янв.

***Төлепберген Қайыпбергенов хәм оның
шығармалары ҳаққында***

111. Абдуллаев М. Гәптиң ҳағын айтсам // Қарақалпақстан жаслары.- 1998.-13 авг.

112. Абдуллаев М. Төлепберген Қайыпбергеновтың «Қәлбимниң қамусы» атлы китабы ҳаққында // Еркін Қарақалпақстан. -1994. - 18 окт.

113. Абдимуратов А. Жазыўшы сөзиниң қудирети: [Т. Қайыпбергенов публицистикасының нәтийжелик сыпаты] // Әмиўдәрья.- 2014.- № 4.-Б. 94 – 97.

114. Абдимуратов А. Жазыўшы сөзиниң қудирети: [Өзбекстан Қахарманы Т. Қайыпбергенов ҳаққында] // Қарақалпақстан жаслары. - 2014.- 24 июль.

115. Айтматов Ш. Ш. Айтматовтан Т.Қайыпбергеновқа хат // Еркин Қара - қалпақстан.-1998.-19 нояб.

116. Атажанов Ә. Белгисиз үшінши адам: [Жазыўшы Төлепберген Қайыпбергеновты еслеў: даўамы бар] // Қарақалпақ әдебияты. - 2015.- июль.

117. Атажанов Ә. Белгисиз үшінши адам: [Жазыўшы Төлепберген Қайыпбергеновты еслеў] // Қарақалпақ әдебияты. - 2015.- август.

118. Атаўлы Р. Отаўдан кең жәҳәнге: [Т. Қайыпбергенов пенен сәўбет «Туркстан» газетасынан аўдарылды] // Қарақалпақстан жаслары.-1997.-27 февр.

119. Ахметов С., Мәмбетов К., Камалов Қ. «Қарақалпақ дэстаны» ҳаққында // Совет Қарақалпақстаны.-1985. - 7 авг.

120. Абдимуратов А. Жазыўшының сөзи халық хұжданының ҳаўазы [Т. Қайыпбергенов публицистикасында халық образы] // Әмиўдәрья.-1997.- № 7-8.- Б.99.-101.

121. Абдимуратов Ә. Миллий дэстүрлерди тиклеп [Т. Қайыпбергенов публицистикасында әдебият хэм машқалалар] // Қарақалпақстан жаслары.-2000. - 3 февр.

122. Абдирахманов О. Жазыўшы ҳаққында сөз // Еркин Қарақалпақстан.- 2009.- 28 апр.

123. Әдебиятымыздын жарық жұлдызы: [Белгили инсанлар жазыўшы ҳаққында] // Еркин Қарақалпақстан.- 2009. - 7 май.

124. Әдеп-икрамлылық өлшеминде: [Т. Қайыпбергенов пенен критик Зоя Финицкаяның гурриңлесиўи] // Совет Қарақалпақстаны.-1987.- 6 янв.

125. Әжимов Я. «Маманбий эпсанасының өзбек тилиндеги аўдармасы ҳаққында // Әмиўдәрья.-1986. - № 3.- Б.105 -106.

126. Бакый Н. Бир уўыс топырақ: [Қарақалпақ халық жазыўшысы Т. Қайыпбергенов ҳаққында] // Еркин Қарақалпақстан.-28 июль.

127. Бекбергенова З. Жазыўшының дөретиўшилиқ дүньясы // Еркін Қарақалпақстан. - 2009. - 23 апр.

128. Бекниязова С. Халықтың үлкен хұрмети: [Төлепберген Қайыпбергенов хаққында] // Қарақалпақ әдебияты. - 2015. - май.

129. «Бул дүнья мәңгиге жумбақлы дүнья»: [Т. Қайыпбергенов пенен Қ. Байниязовтың сәўбети] // Устаз жолы. - 2005. - 23 апр.

130. Жалолиддинова Н. Қарақалпақтың бийик шынары // Еркін Қарақалпақстан. - 2007. - 29 март.

131. Заманласлары Төлепберген Қайыпбергенов хаққында // Қарақалпақстан жаслары. - 2000. - 11 май.

132. Заманласлары Төлепберген Қайыпбергенов хаққында // Әмиўдәрья. - 1979. - № 3. - Б.97-105: [Т. Қайыпбергеновқа халықаралық Қашғарий сыйлығы] // Еркін Қарақалпақстан. - 1995. - 24 март.

133. Қанназаров Т. «Қарақалпақ» сыйлығының жаңа лауреатлары [Т. Қайыпбергенов хаққында] // Еркін Қарақалпақстан. - 1992. - 4 апр.

134. Қарақалпақ прозасының кәрўанбасысы // Еркін Қарақалпақстан. - 2009. - 5 май.

135. Қарақалпақ әдебиятының қос арысы: [И. Юсупов хәм Т. Қайыпбергеновлардың 85 жыллығы] // Ustaz joli'. - 2014. - 15 май.

136. Қожықбаев Ә. Конфликт хәм қахарман образы: [Т. Қайыпбергеновтың «Соңғы хұжим хәм Қарақалпақ кызы романлары хаққында] // Әмиўдәрья. - 1978. - № 5. - Б.120 -123.

137. Көп миллетли мәдениятымыздың руўхый байлығы ушын Т. Қайыпбергенов 2004 - жылы Шолохов атындағы сыйлықтың лауреаты болды // Қарақалпақстан жаслары. - 2004. - 13 нояб., // Еркін Қарақалпақстан. - 2004. - 4 нояб.

138. Көпти көрген биледи... [Жазыўшы Төлепберген хажы менен ислам дини дөгерегинде сәўбет] // Еркін Қарақалпақстан. - 2007. - 5 май.

139. Қосжанов М. Қахарман жазыўшы // Қарақалпақстан жаслары. - 2005. - 10 март.

140. Ломунова М Әйемги сахра сыры: [Т. Қайыпбергеновтың өмири хәм китаплары] // Әмиўдәрья. - 2007. - № 3. - Б. 100 - 101, № 4.- Б.120. - 129. // Әмиўдәрья. - 2008.- № 1,2,3,4.

141. Мәмбетов К. Т. Қайыпбергенов ҳаққында // Әмиўдәрья.-1979.- № 8.- Б. 97 -105.

142. Мениң ең бийик арзыўым – китапларымның адамлардың жақсы болыўына жәрдемлесийи [Т. Қайыпбергенов пенен В. Чеботин сәўбетлести] // Еркин Қарақалпақстан. - 2004. -12 июнь.

143. Мирзо М. Жаңа жылда жаңа роман менен // Қарақалпақстан жаслары.- 1996 -18 янв.

144. Мухамедова Л. Шынлық хәм халыққа садықлық жолынан // Қарақалпақстан жаслары. - 2008. - 14 февр.

145. Нуржанов П. Әдебий - эстетикалық ой дүньямызға қосылған салмақлы үлес // Еркин Қарақалпақстан. - 2004. - 8 май.

146. Нуржанов П. Қара үйден әлемге жол // Еркин Қарақалпақстан.-2009. -16 апр.

147. Нуржанов П., Кәримова Р. Т. Қайыпбергеновтың шығармаларын үйрениўдиң айырым мәселелери // Еркин Қарақалпақстан.-2006. -26 окт.

148. Нуржанов П. М. Шолохов атындағы халықаралық сыйлыққа миясар болған қарақалпақ жазыўшысы // Еркин Қарақалпақстан.-2004.-3 июнь.

149. Нурумбетова У. Жумагул образындағы тәғдирлеслик хәм оригиналлық // Хабаршы.-1979.- № 2.- Б.84 - 89.

150. Оразымбетов Қ. Әдебият майданындағы ири тулға // Еркин Қарақалпақстан.- 2009.-7 май.

151. Өтемуратов Х. Жазыўшы хәм стиль // Әмиўдәрья.-1998.- № 5.- Б.82.

152. Палўанов Б. Қарақалпақ әдебиятының қос байтереги: [Эссе жанрын жаңартып Т.Қайыпбергенов хәм И.Юсупов ҳаққында] // Еркин Қарақалпақстан. -2009. - 2 май.

153. Палўанов Б. Т. Қайыпбергенов прозасында фольклоризм // Әмиўдәрья.- 2002.- № 3,4.- Б.115 -116.

154. Россиядан хат: [Жазыўшы Т. Қайыпбергеновқа] // Еркин Қарақалпақстан.- 2005.- 3 март.

155. Султанов А. «Көздің қарашығы» романында философиялық ой-пикирлер // Еркин Қарақалпақстан.- 2005. -1 нояб.

156. Тажетдийнова Г. Таң жұлдызындай жарасық: [Төлепберген Қайыпбергенов ҳаққында] // Ustaz joli'. - 2014.-15май.

157. Халилаева Г. Т. Қайыпбергеновтың "Бахытсызлар" романында гөнерген сөзлердің қолланыўы // Әмиўдәрья. - 2015. - № 2. - Б.126 -128.

158. Юнусова К. «Қарақалпақнама»- қарақалпақ халық айнасы // Еркин Қарақалпақстан. - 2008. - 5 февр.

159. Нуржанов П. Давримизнинг донишмонд адиби //Аму тонги.- 2009.-30 апр.

160. Т. Қайыпбергеновни ва И. Юсуповни «Эл-юрт қурмати» ордени билан мукофотлаш тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони: //Аму тонги. -1999.- 6 май.

161. Қучқоров Я. Насримизнинг чинори: [Т. Қайыпбергенов ҳақида] // Халқ сўзи. - 2000.-12 сент.

162. Сафаров М.. Юртини дoston қилган адиб // Халқ сўзи - 2004.- 6 май.

163. Абдимуратов А. Писатель и публицист: [Тулепберген Каипбергенов] // Вести Каракалпақстана. - 2015. - 5 мая.

164. Мухамедова Л. Путь честности // Вести Каракалпақстана.- 2008.- № 8.

165. Нуржанов П. Неувядаемая слава Толепбергена Каипбергенова: [К 85-летию писателя] // Вести Каракалпақстана. - 2014. - 6 мая.

166. Летописец Каракалпақского народа [О Т. Кайпбергенове] // Вести Каракалпақстана.-2000.-12 сент.

167. Ломунова М. Тайна древней степи // Вести Каракалпақстана.-2005.-5 апр.

168. Тюгай Г. Его творчество - живое слово народа // Вести Каракалпақстана.-2008.-10 июня.

169. Художник слова: [Т. Кайпбергенову -75 лет] // Правда востока. - 2004.- 7 мая.

170. Чеботин В. Мое самое заветное желание-чтобы мой книги помогали людям стать лучше: [внтервью Т. Кайпбергенова] // Вести Каракалпакстана.- 2004.- 15 июня.

Дүзиўшилер:

Мағлыўмат библиография бөлими баслығы:

Г. Аббазова

**Мағлыўмат библиография бөлими
бас китапханашысы:**

Г. Тажимуратова